

الگوی برنامه درسی

اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی

تألیف:

دکتر مرتضی خاقانی زاده

عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)

دکتر محمود عباسی

عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

دکتر حسن ملکی

عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان و نام پدیدآور: الگوی برنامه درسی - اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی /
تالیف مرتضی خاقانی زاده، محمود عباسی، حسن ملکی
مشخصات ظاهری: ۲۴۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۴-۴۴-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: اخلاق پزشکی -- جنبه های مذهبی -- اسلام
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ الف ۷/۵۹/ BP ۷۲۵
رده بندی دیویی: ۲/۱۷۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۲۲۸۶۱

الگوی برنامه درسی

اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی

دکتر مرتضی خاقانی زاده، دکتر محمود عباسی، دکتر حسن ملکی

حروفچینی: مؤسسه فرهنگی حقوقی سینا

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۹۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: پژمان

ناشر: انتشارات حقوقی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۴-۴۴-۹

با همکاری

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی

انجمن بین المللی اخلاق زیستی اسلامی

www.nashrehoghhooghi.com

info@nashrehoghhooghi.com

نشانی: پایین تر از میدان فلسطین، پلاک ۳۵۷، ساختمان پزشکان ۱۵۷

طبقه چهارم، واحد ۲۵

دورنگار: ۶۶۹۷۲۰۰۳

تلفن: ۶۶۹۷۲۰۰۱-۲

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
بخش اول: مفهوم‌شناسی، مبانی و گستره اخلاق پزشکی اسلامی.....	۱۱
فصل اول: مفهوم‌شناسی و پیشینه تاریخی موضوع.....	۱۳
مبحث اول: مفهوم‌شناسی.....	۱۳
۱- اخلاق.....	۱۳
- مفهوم لغوی اخلاق.....	۱۳
- مفهوم اصطلاحی اخلاق.....	۱۴
- اهمیت و ضرورت اخلاق.....	۱۶
۲- اخلاق کاربردی.....	۱۸
- مفهوم و تعریف حرفه.....	۲۰
- مفهوم اخلاق کاربردی.....	۲۴
- اهمیت اخلاق حرفه‌ای.....	۲۴
۳- اخلاق پزشکی.....	۲۵
- مفهوم اخلاق پزشکی.....	۲۶
- تعریف اخلاق پزشکی.....	۳۱
- اهمیت اخلاق پزشکی.....	۳۲
۴- اخلاق اسلامی.....	۳۴
مبحث دوم: پیشینه تاریخی.....	۳۵
۱- تاریخچه اخلاق پزشکی.....	۳۵
۲- اخلاق پزشکی پس از اسلام.....	۳۷
فصل دوم: گستره اخلاق.....	۳۹
مبحث اول: طبقه‌بندی علم اخلاق.....	۴۰

۴۰	۱- علم اخلاق
۴۰	۲- اخلاق توصیفی
۴۱	۳- اخلاق هنجاری
۴۴	۴- فلسفه اخلاق
۴۶	۵- فلسفه علم اخلاق
۴۷	مبحث دوم: ارتباط دین و اخلاق
۴۷	۱- پیشینه رابطه دین و اخلاق
۴۸	۲- رویکردهای قلمروی رابطه دین و اخلاق
۵۰	۳- وابستگی اخلاق به دین
۵۲	مبحث سوم: رابطه اخلاق با سایر علوم
۵۳	۱- علم اخلاق و فلسفه اخلاق
۵۴	۲- علم اخلاق و تعلیم و تربیت
۵۶	۳- علم اخلاق و روانشناسی
۵۸	۴- علم اخلاق و حقوق
۵۹	۵- علم اخلاق و فقه
۶۲	۶- علم اخلاق و عرفان
۶۴	مبحث چهارم: کلیات اخلاق پزشکی
۶۴	۱- اخلاق پزشکی و اخلاق زیستی
۶۶	۲- موضوعات مطرح در اخلاق پزشکی مدرن
۶۹	۳- فلسفه اخلاق پزشکی
۷۱	۴- اصول اخلاق پزشکی
۷۵	۵- آموزش اخلاق پزشکی
۷۷	۶- آموزش اخلاق پزشکی در ایران
۸۰	۷- اهمیت آموزش اخلاق پزشکی
۸۱	۸- چالش‌های آموزش اخلاق پزشکی
۸۷	فصل سوم: مبانی اخلاق
۸۸	مبحث اول: تئوری‌ها و مکاتب اخلاقی
۸۹	۱- مکاتب واقع‌گرا

- ۲- مکاتب غیرواقع گرا ۹۱
- مبحث دوم: مبانی اخلاق اسلامی ۹۲
- ۱- مبانی انسان شناسی ۹۴
- ۲- مبانی ارزش شناسی ۱۰۷
- فصل چهارم: نظام اخلاق اسلامی ۱۱۷**
- ۱- شیوه تبیین نظام اخلاقی ۱۱۷
- ۲- ضرورت تبیین نظام جامع اخلاق اسلامی ۱۱۸
- ۳- پیشینه نظام اخلاقی در اسلام ۱۱۹
- ۴- تفاوت نظام اخلاقی اسلام با دیگر نظام ها ۱۲۰
- ۵- غایت نظام اخلاقی اسلام ۱۲۲
- ۶- نظام اخلاق اسلامی؛ غایت گرا یا وظیفه گرا؟ ۱۲۳
- ۷- نظام اخلاقی اسلام؛ عقلانی یا وحیانی؟ ۱۲۴
- ۸- ویژگی های نظام اخلاقی اسلام ۱۲۴

بخش دوم: مفاهیم بنیادین برنامه درسی دانشگاهی و ارائه الگوی

اخلاق پزشکی اسلامی ۱۳۷

فصل اول: مفاهیم بنیادین برنامه درسی دانشگاهی ۱۳۹

۱- مفهوم برنامه درسی ۱۳۹

۲- انواع برنامه درسی ۱۳۲

۳- عناصر ده گانه برنامه درسی مطابق با الگوی "اگر" ۱۴۲

۴- سطوح برنامه درسی درآموزش عالی ۱۵۸

۵- الگوهای برنامه درسی دانشگاهی ۱۶۰

۶- طبقه بندی الگوهای برنامه درسی دانشگاهی ۱۶۳

۷- الگوی راهبردی در طراحی برنامه درسی دانشگاهی ۱۶۶

فصل دوم: معرفی الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد

اسلامی ۱۶۹

۱- مبانی برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی ۱۶۹

۲- اصول برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی ۱۷۹

- ۳- اهداف برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی..... ۱۸۳
- ۴- عناصر برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی..... ۱۸۴
- ۴-۱- منطق یادگیری..... ۱۸۶
- ۴-۲- اهداف برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۱۸۹
- ۴-۳- محتوای برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۱۹۴
- ۴-۴- راهبردهای یاددهی و یادگیری برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۱۹۹
- ۴-۵- نقش معلم در برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۰۲
- ۴-۶- فعالیت‌های یادگیری برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۰۵
- ۴-۷- مواد و منابع برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۰۸
- ۴-۸- گروه‌بندی در برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۰۹
- ۴-۹- مکان یادگیری در برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۱۱
- ۴-۱۰- زمان آموزش در برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۱۳
- ۴-۱۱- سنجش و ارزشیابی برنامه درسی اخلاق پزشکی..... ۲۱۶
- ۵- برنامه درسی پنهان اخلاق پزشکی..... ۲۱۹
- ۶- الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی..... ۲۲۵
- منابع و مآخذ..... ۳۳۳

مقدمه

چارچوب نظری الگوی معرفی شده در این کتاب، شبکه روابط موجود میان عوامل مختلف برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی را نمایش می دهد. این چارچوب حاصل بررسی سوابق پژوهش در قلمرو مساله پژوهش و آمیختن باورهای منطقی مؤلفان با پژوهش های انتشار یافته است و روابط میان شماری از عواملی که در مورد مساله پژوهش با اهمیت تشخیص داده شده اند را فراهم کرده است.

چارچوب نظری این الگو حاصل بررسی مفاهیم اخلاق، اخلاق پزشکی و برنامه درسی و همچنین پیشینه تحقیق در داخل و خارج از کشور است که در پی آن اجزا و مراحل اجرای فرایند پژوهش برای طراحی الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی شناسایی گردید. در بررسی پیشینه تحقیق و مفاهیم مذکور مشخص گردید که یکی از عوامل مهم و تعیین کننده در این پژوهش، شناسایی وضعیت موجود برنامه درسی اخلاق پزشکی و چالش های موجود در این حوزه است. لذا یکی از اجزای چارچوب نظری این مطالعه را بررسی تجارب صاحب نظران و اساتید اخلاق پزشکی تشکیل می دهد. همچنین بررسی های اولیه نشان داد که در برخی از کشورها راه حل ها و الگوهای موفق برای آموزش اخلاق پزشکی بکارگرفته شده است، بنابراین یکی دیگر از اجزای این چارچوب به شناسایی تجارب بین المللی در زمینه آموزش اخلاق پزشکی اختصاص داده شد. با توجه به یافته های پژوهش های پیشین و مفاهیم اخلاق و برنامه درسی، مشخص گردید که هر الگوی برنامه درسی مبتنی بر یکسری مبانی و اصول خاصی است و با توجه به این که مساله تحقیق حاضر طراحی الگویی مبتنی بر رویکرد

اسلامی است، لذا یکی از اجزای مهم چارچوب نظری این مطالعه به تبیین اصول و مبانی برنامه درسی با استفاده از متون معتبر اسلامی اختصاص داده شد. در واقع روابط منطقی متصوره بین اجزای فوق، بنیان چارچوب نظری این مطالعه را تشکیل داده است و این چارچوب پیوند این روابط را به گونه‌ای منطقی ارائه می‌دهد که ماهیت و جهت این روابط به ترسیم الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی با رویکرد اسلامی منجر شود.

این کتاب در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول مفهوم‌شناسی، مبانی نظری و گستره اخلاق پزشکی اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در این رهگذر مفاهیم، ابعاد مختلف اخلاق و ارتباط آن با علوم مختلف، نظام‌ها و مکاتب مختلف اخلاقی و نظام اخلاق اسلامی موضوع این بخش را تشکیل می‌دهد. مفاهیم بنیادین برنامه درسی دانشگاهی و ارائه الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی اسلامی موضوع بخش دوم این کتاب است که در دو فصل ارائه گردیده است. مفاهیم بنیادین برنامه درسی دانشگاهی مشتمل بر مفهوم و عناصر برنامه درسی، الگوهای موجود در طراحی برنامه‌های درسی دانشگاهی موضوع فصل اول این بخش و در فصل دوم آن، الگوی برنامه درسی اخلاق پزشکی که حاصل یک فرایند پژوهشی می‌باشد معرفی می‌گردد.

مؤلفان

تهران، پاییز ۱۳۹۲